

UDK 811.163.42'367
Izvorni znanstveni članak
Primljen 23.10. 2009.
Prihvaćen za tisak 22.11. 2009.

Mirjana Bučar

Filozofski fakultet
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera
Osijek

Gramatikalizacija i sekundarni prijedlozi glagolskoga i imeničkoga porijekla

Sekundarnim se prijedlozima u ovome radu smatraju prijedlozi koji porijeklo vuku iz neke druge vrste riječi, a u istome se obliku u suvremenome jeziku upotrebljavaju i kao leksičke i kao gramatičke jedinice. U skladu s tim, takvi se prijedlozi dijele na glagolske (*zahvaljujući, isključivši, sudeći po*) i imeničke (*početkom, na temelju, u vezi s*). U radu se, prema teorijskim postavkama teorije gramatikalizacije, ispituje njihova gramatikaliziranost u odnosu na punoznačne jezične jedinice od kojih su nastali. Pokazuje da su takvi prijedlozi izgubili neka od svojih prijašnjih kategorijalnih obilježja, a taj je gubitak uzrokovan ponajprije semantičkim promjenama odnosno izbljeđivanjem njihova leksičkoga značenja.

Ključne riječi: gramatikalizacija; sekundarni prijedlozi; složeni prijedlozi; prijedlozi glagolskoga porijekla; prijedlozi imeničkoga porijekla; desemantizacija.

1. Uvod

Za razliku od tradicionalnoga poimanja prijedloga koji se u hrvatskim gramatikama uglavnom opisuju kao vrlo gramatikalizirana i relativno mala i zatvorena skupina riječi (usp. Babić i dr. 1991), prijedlozi se u ovome radu promatraju kao otvorena i relativno nehomogena skupina riječi (pojedinačnih leksema i sintagmi) koja se sastoji od elemenata s vrlo različitim stupnjem gramatikaliziranosti. Tako je primjerice u izrazito gramatičkih prijedloga kao što su *k, na, po, u, za* i sl. proces gramatikalizacije u potpunosti završen, primarni prijedlozi tipa *pokraj, usred, navrh, umjesto* imaju nešto manji, ali još uvijek visok stupanj gramatika-

liziranosti, a sekundarni prijedlozi kao što su *zahvaljujući, izuzevši, početkom, krajem, na temelju, u vezi s* i sl. još su manje gramatikalizirani i njihov prijedložni status (zbog toga što se u suvremenome jeziku upotrebljavaju i kao leksičke i kao gramatičke jedinice) ponekad nije u potpunosti jasan. Upravo zbog toga, ali i zbog činjenice da je takvim prijedlozima u hrvatskoj jezikoslovnoj literaturi do sada pridavano relativno malo pozornosti (osim u pojedinačnim radovima, primjerice, Popović 1966; Švačko 1993; Šarić 1999), takvi će prijedlozi biti glavna tema ovoga rada.

Budući da se takvi izrazi, s izuzetkom instrumentalnih oblika imenica,¹ prijedlozima smatraju u samo jednoj našoj suvremenoj gramatici, Silić-Pranjkovićevoj, upravo će prijedlozi navedeni u toj gramatici biti analizirani u ovome radu. Sekundarni² se prijedlozi, s obzirom na njihov popis u toj gramatici, mogu podijeliti na glagolske, imeničke i priložne, ovisno o tome koja im je punoznačna riječ u osnovi, a u ovome radu analizirat će se samo prve dvije vrste prijedloga, tj. glagolski i imenički.

S obzirom na to da se ti prijedlozi formalno ne razlikuju od slobodnih oblika odnosno sintagmi, cilj je ovoga rada istražiti razlike između gramatičke i leksičke uporabe takvih izraza, odnosno odrediti u kojoj su mjeri takvi prijedlozi gramatikalizirani u odnosu na punoznačne jezične jedinice od kojih su nastali. Prikladan pristup tom problemu, polazeći od činjenice da pri nastanku gramatičkih jedinica iz leksičkih najprije dolazi do semantičkih, a tek poslije do formalnih promjena, nudi teorija gramatikalizacije,³ pa se stoga u ovome radu polazi upravo od teorijskih postavki te teorije, a one će detaljnije biti objašnjene u nastavku rada.

¹ Instrumentalni se oblici imenica prijedlozima smatraju u većini hrvatskih gramatika, s izuzetkom *Povijesnoga pregleda* (Babić i dr. 1991) i Težak-Babićeve (2005) *Gramatike hrvatskoga jezika*.

² Silić i Pranjković ne upotrebljavaju naziv sekundarni, nego proizvedeni prijedlozi. Inače, naziv sekundarni prijedlog nalazi se samo u *Hrvatskoj gramatici*, iako se ondje upotrebljava u nešto drukčijem značenju (usp. Barić i dr. 1997: 278).

³ Zanimanje za tu teoriju u jezikoslovnoj je literaturi dramatično poraslo u drugoj polovici 20. stoljeća, posebno od 80-ih godina naovamo, a time je ujedno porastao i broj kritičara te teorije, pogotovo među generativnim gramatičarima (usp. Campbell i Janda 2001; Lehmann 2004). Kritičari uglavnom osporavaju samostalnost gramatikalizacije kao procesa, smatrajući da se promjene koje se događaju u okviru gramatikalizacije događaju same po sebi, neovisno jedna o drugoj. Iz toga proizlazi njihov stav da teorija gramatikalizacije ne može biti zasebna teorija (usp. Newmeyer 2001). Takve su kritike u ovome radu zanemarene, a teorija gramatikalizacije donosi se onako kako ju u svojim radovima, između ostalih, opisuju Lehmann (1991, 2002a, 2002b, 2004) i Hopper i Traugott (1993). U hrvatskoj literaturi o gramatikalizaciji u tom smislu govori jedino Šarić (1999).

2. Gramatikalizacija

2.1. Teorija gramatikalizacije

Izraz gramatikalizacija prvi je početkom 20. stoljeća u svome članku „L'évolution des formes grammaticales“ (1912) upotrijebio francuski jezikoslovac Antoine Meillet,⁴ označivši njime niz promjena koje dovode do razvoja gramatičkih morfema iz prethodno samostalnih leksema. Ponešto izmijenjeno, njegovo shvaćanje gramatikalizacije nalazi se i u osnovi suvremene teorije gramatikalizacije koja se u jezikoslovnoj literaturi uglavnom definira kao proces pri kojem samostalne leksičke jedinice postaju gramatički morfemi, mijenjajući pritom svoju distribuciju i funkciju:

We define grammaticalization as the process whereby lexical items and constructions come in certain linguistic contexts to serve grammatical functions, and, once grammaticalized, continue to develop new grammatical functions. (Hopper i Closs Traugott 1993: xv)

Gramatikalizacijske se promjene mogu promatrati na dijakronijskoj i sinkronijskoj razini. Na dijakronijskoj je razini gramatikalizacija podskup jezičnih promjena pri kojima leksička jedinica postaje gramatičkom ili gramatička jedinica više gramatičkom, a na sinkronijskoj se razini ona promatra kao sintaktička, diskursno-pragmatička pojava, koja se očituje kao prelazak jedne strukture u drugu (usp. Hopper i Traugott 1993).

Kada započnu, gramatikalizacijski su procesi jednosmjerni i prema tome predvidljivi (imenice i glagoli tako mogu izgubiti svoj kategorijalni status i postati prijedlozi, pomoćni glagoli i drugi gramatički oblici, no obrnuti se proces rijetko događa) te nisu ograničeni na individualne jezike, nego se javljaju u genetski i geografski nepovezanim jezicima (Bybee 2003). Ch. Lehmann (1991) u sklopu gramatikalizacije u užem smislu podrazumijeva sljedeće pojave: (a) promatrana jedinica, izvorno manje gramatička (leksička), postaje više gramatička, (b) jedinica gubi dio svoga fonološkog i semantičkog sadržaja i nestaju ograničenja njezina izbora, (c) smanjuje se sloboda njezine uporabe, ona se integrira u paradigmu i postaje obavezna u nekim oblicima te zauzima čvrsto (primjerice morfološko) mjesto.

⁴ Iako se Meilletu pripisuje začetak teorije gramatikalizacije, njegova ideja da se gramatički elementi razvijaju iz leksičkih svoje korijene ima u ranijim jezikoslovnim radovima, nastalim još u 18. i 19. stoljeću. Detaljnije se Meilletovim shvaćanjem gramatikalizacije i općenito poviješću istraživanja gramatikalizacije u svojim radovima bave Lehmann 2002b i Hopper / Closs Traugott 1993.

Te se funkcionalne i formalne promjene ne događaju naglo, nego postupno, a do njih dovode četiri međusobno povezane, za gramatikalizaciju karakteristične promjene: (a) desemantizacija – gubitak semantičkoga sadržaja, (b) ekstenzija (uopćavanje konteksta) – uporaba jedinice u novim kontekstima, (c) dekategori-jalizacija – gubitak morfosintaktičkih obilježja karakterističnih za leksičke i druge manje gramatikalizirane oblike i (d) erozija (fonološka redukcija) – gubitak fonološkoga sadržaja (Heine i Kuteva 2002).

Glavni je zadatak teorije gramatikalizacije objasniti zašto su gramatički oblici i konstrukcije strukturirani na način na koji jesu, a sam proces gramatikalizacije, da bi uopće započeo, zahtijeva specifičan kontekst, tj. kontekst je u procesu gramatikalizacije ključni faktor za oblikovanje strukture gramatičkih oblika. Gramatikalizacija se stoga može opisati kao proizvod kontekstualno uvjetovane reinterpretacije (Heine i Kuteva 2002). No ne vodi svaka reinterpretacija nastajanje gramatičkih značenja, nego gramatički oblici nastaju samo onda kada dolazi do desemantizacije, odnosno kada se oblici za izražavanje konkretnoga (leksičkoga) značenja upotrebljavaju i za izražavanje apstraktnijih (gramatičkih) značenja. Kada poprime gramatičko značenje, gramatikalizirani se oblici nastoje što više udaljiti od svoje stare uporabe. Pritom gube kategorijalna obilježja karakteristična za njihovu prijašnju uporabu odnosno podliježu dekategorijalizaciji, a kao rezultat uopćavanja značenja i uporabe u novim kontekstima počinju se upotrebljavati puno češće i postaju predvidljivi u svome javljanju te dolazi do gubitka fonološkoga sadržaja. Prema tome, navedene četiri promjene nisu neovisne jedna o drugoj: desemantizacija prethodi i odgovorna je za dekategorijalizaciju i eroziju.⁵ To se može oprimjeriti gramatikalizacijom glagolske konstrukcije *be going to* u engleskome jeziku. U procesu gramatikalizacije glagol *go* izgubio je dio svoga izvornoga, relativno konkretnoga značenja, posebice kretanja i usmjerenosti (a), a dobio novo, apstraktnije (gramatičko) značenje označivača namjere (b), odnosno budućega vremena (c):

- (1) a. We are going to Windsor to see the King.
- b. We are going to get married in June.

⁵ Postoji nekoliko slučajeva u kojima nije moguće ustanoviti da dekategorijalizacija vremen-ski doista slijedi desemantizaciju pa se ne može isključiti mogućnost da se u takvim slučajevima one pojavljuju simultano. No takvi su slučajevi vrlo rijetki i smatraju se iznimkama jer je obično potrebno neko vrijeme prije nego što se na novonastalim gramatikaliziranim oblicima mogu uočiti odgovarajuće morfološke, sintaktičke i/ili fonološke promjene. Tako u mnogim jezicima prijedlozi s nedvojbeno gramatičkom ulogom još uvijek imaju morfosintaktičku strukturu priložnih izraza (primjerice, engl. *in front of*, *with respect to*, *by means of* i sl.). Usp. Heine i Kuteva 2002.

c. These trees are going to lose their leaves. (Bybee 2003: 147)⁶

Takva promjena značenja omogućila je upotrebu glagola *go* u novim kontekstima koji ne uključuju nužno fizičko kretanje, što je dovelo do češće uporabe te konstrukcije, a rezultiralo je i njezinom fonološkom redukcijom: *going to* često se reducira u oblik *gonna*, a ponekad ta redukcija ide i dalje, kao u primjeru *I'm (g)onna* (Bybee 2003).⁷

Iako gramatikalizacija pojedinih riječi i izraza često započinje u razgovorno-me jeziku,⁸ ponekad važnu ulogu u gramatikalizacijskim procesima imaju i mediji u kojima se također često stvaraju nove kolokacije koje se onda gramatikaliziraju i/ili leksikaliziraju. Odnos leksikalizacije i gramatikalizacije pri stvaranju novih jezičnih jedinica može se promatrati na različite načine.⁹ Gramatikalizacija u pravilu prethodi leksikalizaciji jer svaki izraz mora najprije doživjeti određene promjene da bi u rječnik ušao kao nova leksička jedinica. To se može op-

⁶ Zbog činjenice da se zasniva na značenju, gramatikalizaciji se često posvećuje pozornost u kognitivnolingvističkim raspravama. Postoji nekoliko kognitivnih teorija gramatikalizacije, među kojima je najprihvaćenija teorija o metaforičkome proširenju koja se često oprimjeruje upravo konstrukcijom *be going to* (usp. Evans i Green 2006). Prema toj teoriji, gramatikalizacija ima makro- i mikrostrukturu. Na razini makrostrukture osnovna je motivacija gramatikalizacije metaforičko proširenje iz više konkretne izvorne domene u više apstraktnu ciljnu domenu. Tako je gramatikalizacija glagolske konstrukcije *be going to* motivirana konceptualnom metaforom VRIJEME JE PROSTOR, a uključuje prijelaz od konkretnijega (manje gramatičkoga) značenja mjesta do apstraktnijega (više gramatičkoga) značenja vremena (usp. (a) i (c)). Svojevrsni problem takvom pristupu predstavljaju primjeri poput (b) koji se nalaze negdje između izvorne i ciljne domene i dokazuju da gramatikalizacija uključuje kontinuum značenja, a ne oštri semantički pomak od jedne domene (PROSTOR) do druge (VRIJEME). Taj se kontinuum između manje i više gramatikaliziranoga značenja može objasniti na razini mikrostrukture koja se odnosi na kontekstualno uvjetovanu reinterpretaciju gramatikalizacijskoga procesa, a zasniva se na metonimiji. Tako je primjer (b) u kojemu konstrukcija *be going to* ima značenje namjere motiviran konceptualnom metonimijom CILJU USMJERENO KRETANJE STOJI ZA PLANIRANO DJELOVANJE jer je uz kretanje uglavnom usko vezana i namjera. Daljnje promjene tog tipa mogle bi eventualno rezultirati i vremenskim značenjem te konstrukcije u primjeru (c) jer se namjere uglavnom povezuju s budućnošću.

⁷ Bitno je primijetiti da takva redukcija nije moguća ukoliko je glagol *go* upotrijebljen u svojem izvornom značenju. Umjesto rečenice *I'm going to dance* može se reći *I'm gonna dance*, no reducirani oblik nije moguć u rečenici *I'm going to Paris*.

⁸ Nasuprot tomu, mnoge gramatikalizacijske pojave (primjerice, složeni prijedlozi i funkcijski glagoli) koje su odlika formalnih funkcionalnih stilova (administrativnoga i znanstvenoga) nikada ne uđu u razgovorni jezik. Usp. Lehmann (1991).

⁹ Treba napomenuti da se gramatikalizacija i leksikalizacija ne promatraju kao suprotni, nego kao korelacijski procesi, odnosno procesom gramatikalizacije jezični znakovi ulaze u gramatiku, a procesom leksikalizacije u rječnik. Proces suprotan gramatikalizaciji naziva se degramatikalizacija, a leksikalizaciji je suprotna pučka etimologija. Usp. Lehmann (2002a, 2004).

rimjeriti njemačkim prijedlogom *aufgrund* ('na temelju') koji se kao sintagma *auf Grund* u određenim kontekstima počeo prijedložno upotrebljavati te je došlo do desemantizacije, odnosno imenica je izgubila konkretna obilježja mjesta (njem. *Grund* = zemlja, zemljište) i dekategorijske, odnosno gubitka imenskih svojstava. Spajanje *auf* + *Grund* onda predstavlja leksikalizaciju jer se protivi sintaktičkoj strukturi i uništava ju, odnosno složenu jedinicu preobražava u leksičku koja pripada kategoriji prijedloga (Lehmann 2004). S druge pak strane, da bi se sekundarni prijedlog *auf Grund* ikada mogao dovoljno gramatikalizirati i postati gramatički prijedlog, on se mora najprije leksikalizirati i postati leksička jedinica *aufgrund*. Stoga se može reći da u takvim slučajevima leksikalizacija prethodi (daljnjoj) gramatikalizaciji (usp. Lehmann 2002a: 1).

2.2. Parametri gramatikalizacije

U svojoj knjizi „Thoughts on grammaticalization“ Ch. Lehmann (2002b) navodi šest parametara gramatikalizacije pomoću kojih se može mjeriti stupanj gramatikaliziranosti jezičnoga znaka. S obzirom na to da je samostalnost jezičnoga znaka suprotna njegovoj gramatikaliziranosti, da bi se odredio stupanj gramatikaliziranosti nekog jezičnog znaka potrebno je odrediti stupanj njegove samostalnosti. Tri su temeljna vida samostalnosti jezičnoga znaka: vrijednost, kohezija i varijabilnost. Vrijednost predstavlja svojstvo jezičnoga znaka koje ga čini različitim od drugih članova njegove skupine i osigurava mu istaknutost, odnosno značaj u sintagmi. Kohezija se odnosi na povezanost znaka s drugim znakovima, a varijabilnost na njegovu pokretljivost i zamjenjivost u odnosu na druge znakove.

Navedeni vidovi samostalnosti jezičnoga znaka ujedno su i temeljni vidovi gramatikalizacije koji se mogu promatrati na paradigmatškoj i sintagmatškoj razini, a iz kojih proizlazi šest osnovnih parametara gramatikalizacije prikazanih u *Tablici 1*.

os	paradigmatška	sintagmatška
parametri		
vrijednost	cjelovitost	opseg
kohezija	paradigmatška povezanost	sintagmatška povezanost
varijabilnost	paradigmatška varijabilnost	sintagmatška varijabilnost

Tablica 1. Parametri gramatikalizacije (Lehmann 2002b: 110)

S obzirom na to da navedeni parametri ne označavaju sam proces gramatikalizacije, nego stupanj samostalnosti odnosno gramatikaliziranosti pojedinih znakova, oni ne predstavljaju procese, nego svojstva znakova. Prije detaljnijega određenja pojedinih parametara potrebno je naglasiti da nijedan od tih parametara sam nije dovoljan za određivanje stupnja gramatikaliziranosti nekog znaka odnosno gramatikaliziranost se očituje tek njihovim međudjelovanjem (Lehmann 2002b). Povećanjem stupnja gramatikaliziranosti ti parametri mogu jačati ili opadati – jačanjem gramatikalizacije jačaju parametri kohezije, a parametri vriednosti i varijabilnosti opadaju.

2.2.1. Paradigmatski parametri

Vrijednost znaka na paradigmatskoj se razini ogleda kao njegova cjelovitost, odnosno kao posjedovanje sadržaja koji mu omogućava da održi svoj identitet (tj. da se razlikuje od drugih znakova) te mu daje određenu važnost i istaknutost u odnosu prema drugim znakovima u sintagmi. Cjelovitost se znaka jačanjem gramatikaliziranosti smanjuje, a može se promatrati na fonološkoj i semantičkoj razini. Na fonološkoj razini cjelovitost se smanjuje fonološkom redukcijom, tj. gubitkom fonološkoga sadržaja kojemu je posljedica skraćivanje izraza ili njegov potpuni nestanak, a na semantičkoj desemantizacijom, odnosno redukcijom sadržaja (Lehmann 2002b).¹⁰ Uz navedena dva, Lehmann navodi još jedan aspekt redukcije cjelovitosti znaka u kojem nije lako razlikovati procese koji zahvaćaju izraz znaka od onih koji zahvaćaju njegov sadržaj, a to je gubitak fleksije.¹¹

Paradigmatska povezanost ili paradigmatičnost znaka predstavlja stupanj do kojeg je on uvršten u paradigmu, odnosno u njezinu funkcionalnu i formalnu zatvorenost i homogenost. Najpovršniji je i najočitiji vid paradigmatske povezanosti ukupna veličina paradigme. Naime, gramatikaliziranost paradigme (kao i njezinih članova) smanjuje se što je paradigma veća, odnosno manje paradigme gramatikaliziranije su od velikih.¹² No kako veličina paradigme ne korelira uvi-

¹⁰ Kada se govori o varijaciji značenja u gramatikalizaciji, može se govoriti o temeljnome značenju znaka koje se javlja na početku gramatikalizacijskoga procesa i uopćenome značenju koje je karakteristično za njegov kraj. Taj se proces na dijakronijskoj razini očituje kao postupna promjena značenja, a na sinkronijskoj kao posebna vrsta polisemije. Usp. (Lehmann 2002b).

¹¹ Lehmann (2002b: 118) u tom smislu govori o *morfološkoj degeneraciji*.

¹² Najgramatikaliziranije kategorije jezičnoga sustava obično se sastoje od paradigme s malim brojem članova. Primjerice, kategorija broja ima samo dva člana (jednina i množina), a roda tri (muški, ženski i srednji). Usp. Lehmann (2002b).

jek s paradigmatском povezanošću (koja je određena svojom formalnom i funkcionalnom homogenošću), tj. velika paradigma može biti homogena, a mala heterogena, homogenost paradigme (a ujedno i paradigmatска povezanost nekoga znaka) može se mjeriti omjerom obilježja po kojima se članovi međusobno razlikuju i onih koja su im zajednička (Lehmann 2002b).

Paradigmatска varijabilnost znaka označava stupanj do kojega je njegov izbor slobodan u odnosu na druge članove paradigme i do kojega je on u odnosu prema njima zamjenjiv i uopće izostavljiv. Pri odabiru nekoga znaka dvije su mogućnosti: izabrati drugi član iste paradigme ili uopće ne izabrati nijedan član te paradigme odnosno ostaviti cijelu opću kategoriju neodređenom.¹³ Na stupnju na kojem posljednja mogućnost postaje ograničena i na kraju nemoguća, kategorija postaje obavezna. Sloboda izbora između različitih jezičnih znakova određena je kontekstom. Što je znak gramatikaliziraniji, paradigmatска mu je promjenjivost manja.¹⁴

2.2.2. *Sintagmatski parametri*

Sintagmatska vrijednost ili opseg gramatičkoga značenja strukturna je veličina konstrukcije koju određeni jezični znak formira. Strukturnu veličinu konstrukcije Lehmann (2002b), u nedostatku preciznijega kriterija, promatra tako da ju određuje razinom gramatičke strukture. Tako je, primjerice, strukturni opseg turskih padežnih sufiksa NP koju slijede, a opseg je latinskih padežnih sufiksa imenica (u tradicionalnome smislu). Povećanjem gramatikaliziranosti opseg se smanjuje, odnosno može se reći da su opseg jezičnoga znaka i stupanj gramatikaliziranosti u obrnuto proporcionalnome odnosu: što je opseg veći odnosno što je značenje jezičnoga znaka sličnije primarnom značenju (imenice imeničkim značenjima, glagoli glagolskim, prilozi priložnim i sl.) stupanj je gramatikalizacije manji i obratno: što je opseg manji odnosno što se funkcija jezičnoga znaka više udaljava od svoje primarne funkcije, to će stupanj gramatikalizacije biti veći.

¹³ Ovdje treba napomenuti da se promjenjivost jezičnoga znaka o kojoj se ovdje govori ne odnosi na slobodne varijacije, nego na izbor suprotnih alternativa. Slobodne varijacije nisu povezane sa stupnjem gramatikaliziranosti jer su u pravilu nesistematizirane. Usp. Lehmann (2002b).

¹⁴ Ovaj parametar nije lako odrediti jer je samu zamjenjivost teško izmjeriti, i to ponajviše zato što ovisnost o kontekstu jako varira od jedne do druge gramatičke kategorije. Primjerice, postoje tipične relacijske kategorije, kao što je padež, koje su u velikoj mjeri kontekstualno ograničene i, s druge strane, nerelacijske kategorije, kao što je broj za imenske riječi i vrijeme za glagole, koje mogu međusobno varirati u svakome kontekstu, ovisno o značenju koje se želi prenijeti. Usp. Lehmann (2002b).

Sintagmatska povezanost znaka predstavlja prisnost kojom je on povezan s drugim znakom s kojim je u sintagmatskome odnosu. Stupanj sintagmatske povezanosti nekoga jezičnog znaka i elementa uz koji se nalazi varira od jukstapozicije do fuzije, a u skladu s njegovim stupnjem gramatikaliziranosti.¹⁵ Sintagmatska povezanost povećava se procesom koalescencije, a različite stupnjeve sintagmatske povezanosti Lehmann (2002b) pokazuje na primjerima njemačkih prijedloga: prijedlog *trotz*, primjerice, jukstaponiran je NP kojom upravlja, a gramatikaliziraniji prijedlozi (kao što su *zu* i *an*) teže gubitku svoga naglaska i postaju proklitike. Kada se takvi prijedlozi nađu ispred određenoga člana, nastaju karakteristični fuzionalni oblici kao što su, primjerice, *am*, *beim*, *zum* i sl.

Sintagmatska varijabilnost znaka jest lakoća kojom se on može pomicati unutar konteksta u kojem se nalazi. U slučaju gramatikaliziranoga znaka to se odnosi uglavnom na promjenjivost njegove pozicije u odnosu na druge znakove s kojima je u konstrukciji, a jačanjem gramatikalizacije sintagmatska se varijabilnost smanjuje. Primjerice, prilozi koji određuju aspekt mjesne NP često joj mogu biti jukstaponirani s bilo koje strane, pa čak i odvojeni od nje. Što njihova veza s NP postaje jača, njihova pozicija u odnosu na nju postaje čvršća i razvijaju se u prijedloge. Na toj razini oni još zadržavaju minimum sintagmatske varijabilnosti jer mogu, primjerice, koordinirati s drugim prijedlozima. Tu mogućnost gube kad postanu padežni afiksi.

3. Sekundarni prijedlozi

Uz prave prijedloge, u hrvatskome jeziku, ali i drugim suvremenim europskim jezicima, postoji i velik broj sekundarno izvedenih izraza koji se upotrebljavaju u prijedložnoj funkciji. Takvi prijedlozi u osnovi redovito imaju neku punoznačnu riječ, samu ili u spoju s nekim pravim prijedlogom, a njihov se nastanak smatra jednim od tipičnih gramatikalizacijskih procesa koji dijele mnogi indoeuropski jezici (Lehmann 1991).

Za razliku od primarnih prijedloga koji čine ograničen skup uglavnom jednosložnih jedinica i označuju primarno gramatičke ili temeljne priložne odnose kao što su mjesto, vrijeme, sredstvo i sl., sekundarni prijedlozi otvorena su skupina uglavnom višesložnih oblika kojima se označavaju konkretni odnosi, a mogu biti jednostavni (monoleksemski) i složeni (polileksemski) (Diewald 1997). Jednostavni sekundarni prijedlozi označavaju složenije odnose (primjerice, uzrok,

¹⁵ Temeljni je preduvjet za spajanje dvaju elemenata da gramatikalizirana jedinica bude u nekom odnosu s elementom s kojim se spaja. Kolokacije koje se pojavljuju samo povremeno ne mogu se spojiti i uopće nisu podložne gramatikalizaciji.

suprotnost i sl.), a složeni su vrlo slični slobodnim sintagmama i mogu izražavati rijetke i slabije gramatikalizirane odnose u jeziku (Lehmann 2002b: 84-85). Nastanak takvih prijedloga povezan je s intelektualizacijom jezika uvjetovanom općim kulturnim i društvenim napretkom (Popović 1966). Naime, naglim širenjem ljudskoga iskustva analiza odnosa među činjenicama postala je puno detaljnija, čime je ujedno porasla i težnja za što preciznijim izražavanjem. Kako pravi prijedlozi nisu uvijek mogli zadovoljiti nove potrebe za izricanjem što raznovrsnijih odnosa, zaključuje Popović (1966), u jeziku su se morala pojaviti druga sredstva. Tvrdnji da se značenje nekoga izraza uporabom sekundarnih prijedloga može precizirati u prilog ide i činjenica da takvi prijedlozi u hrvatskome jeziku najčešće zahtijevaju dopunu u genitivu, padežu najveće značenjske neodređenosti s kojim se i inače slaže najveći broj prijedloga. No, s druge strane, u nekim je primjerima situacija upravo obrnuta odnosno upotrebom sekundarnoga prijedloga smanjuje se komunikacijska preciznost i izraz postaje donekle nejasan. To je primjerice slučaj u primjeru *...početkom 17. st. ... kada su Poljaci provalili u Rusiju uz pomoć izdajnika bojara...* koji navodi Lj. Šarić (1999: 89), a čije bi značenje bilo jasnije da je umjesto konstrukcije *uz pomoć* + *G* upotrijebljena konstrukcija *s(a) + I*.

S obzirom na to da se sekundarni prijedlozi odlikuju različitim stupnjevima gramatikaliziranosti, ponekad je teško odrediti kada se neki izraz može smatrati prijedlogom, a kada je riječ o samostalnome obliku ili sintagmi. No iako granica između sekundarnih prijedloga (posebno složenih) i slobodnih konstrukcija nije uvijek jasna, ipak se može izdvojiti nekoliko općih pokazatelja koji mogu ukazivati na promjenu funkcije nekog izraza. Kao što je ranije već rečeno, prvi i temeljni pokazatelj trebala bi biti semantika jer desemantizacija u većini slučajeva prethodi svim drugim gramatikalizacijskim promjenama. Semantičkim izbljeđivanjem određeni izraz gubi svoje izvorno leksičko značenje i ne služi više za označavanje nekog pojma te dobiva novo, relacijsko značenje.¹⁶ Kada je riječ o složenim konstrukcijama, bitno je naglasiti da desemantizacija ne zahvaća samo punoznačnu riječ nego cijelu konstrukciju pa se ona zbog toga može interpretirati kao jednostavna jedinica, a to se zrcali i u strukturnim obilježjima složenih prijedloga (Hoffman 2005). Posljedica je desemantizacije i uopćavanje značenja, pa se takvi izrazi mogu upotrebljavati i u kontekstima u kojima kao punoznačne

¹⁶ Pojava novoga značenja ne znači nužno i gubitak staroga. Naprotiv, staro i novo značenje u većini slučajeva dulje vrijeme supostoje u jeziku, a Hopper (1991: 24) tu pojavu naziva načelom divergencije: „The Principle of Divergence (...) refers to the fact that when a lexical form undergoes grammaticization (...) the original form may remain as an autonomous lexical element and undergo the same changes as any other lexical items.“

jezične jedinice nisu mogli (npr. *na temelju tvoje pretpostavke*).¹⁷ Sljedeći je vrlo važan pokazatelj prijedložne službe nekoga izraza mogućnost njegova parafraziranja nekim pravim ili drugim sekundarnim prijedlogom odnosno padežnim oblikom dopunske imenice (Hoffman 2005; Diewald 1997).¹⁸ Mogućnost upotrebe nekoga izraza u nekoj drugoj funkcionalnoj kategoriji također može biti znak njegove gramatikaliziranosti (Popović 1966). Tako se, primjerice, mnogi sekundarni prijedlozi mogu upotrebljavati i u funkciji veznika (usp. *i na temelju toga, te u skladu s tim, te zahvaljujući tomu, a sukladno tomu* i sl.),¹⁹ a veznike kao kategoriju odlikuje veći stupanj gramatikaliziranosti nego prijedloge (usp. Pranjković 1982).

Uz navedene, mogu se izdvojiti još neki pokazatelji gramatikaliziranosti nekoga izraza. Popović (1966) tako kao jedan od mogućih pokazatelja navodi i sigurnu prijedložnu službu nekoga izraza u nekom drugom jeziku. Ona bi se, prema njemu, pretvorila u dokaz kada bi se dokazalo da se baš pod utjecajem toga jezika javila prijedložna upotreba istoga izraza i u hrvatskome, tj. da je izvršeno kalkiranje.

Sekundarni prijedlozi uglavnom se pojavljuju u formalnim funkcionalnim stilovima (Lehmann 1991), a proces njihova nastanka još nije završen. S obzirom na porijeklo, takvi prijedlozi najčešće nastaju gramatikalizacijom imenica, ali mogu nastati i od drugih vrsta riječi, kao što su glagoli, prilozi ili pridjevi (usp. Lehmann i Stolz 1992).

Kada je o hrvatskome jeziku riječ, sekundarni se prijedlozi, s obzirom na punoznačnu riječ koja im je u osnovi, mogu podijeliti na glagolske, imeničke i priložne. U ovome će se radu, kao što je već rečeno, govoriti samo o prvim dvjema skupinama, odnosno o prijedlozima glagolskoga i imeničkoga porijekla.

3.1. *Prijedlozi glagolskoga porijekla*

Prijedlozi glagolskoga porijekla čine u hrvatskome jeziku malu i slabo produktivnu podskupinu sekundarnih prijedloga. Riječ je isključivo o poprijedloženim

¹⁷ Uopćavanje značenja izravno je povezano i s povećanjem učestalosti uporabe nekog izraza, što je također jedan od pokazatelja gramatikaliziranosti nekoga znaka, a moguće ga je utvrditi statistikom. Usp. Popović (1966).

¹⁸ Popović (1966) govori o sinonimnosti danoga oblika i pravoga prijedloga odnosno padežnoga oblika, i navodi primjere: *diskusija na temu stambene izgradnje : o stambenoj izgradnji; pomoću mozga : mozgom*.

¹⁹ Više o složenim veznicima v. u radu Vukojević i Hudeček (2007).

glagolskim priložima²⁰ koji mogu stajati sami ili u spoju s pravim prijedlogom pa se, s obzirom na to, mogu podijeliti na jednostavne i složene. Broj je glagola koji u priložnome obliku mogu imati prijedložnu funkciju ograničen, a prema popisu prijedloga u Silić-Pranjkićevoj (2005: 243-4) Gramatici, toj bi skupini pripadali sljedeći izrazi: *isključivši, uključivši, izuzev(ši), zahvaljujući, isključujući, uključujući, polazeći od i sudeći po*.²¹ Svi se navedeni glagoli u suvremene hrvatskom jeziku upotrebljavaju i u svome izvornom značenju i funkciji, a prijedložno su upotrijebljeni u sljedećim primjerima:²²

- (2) Destiliranom džinu smiju se dodavati sve arome, *isključivši* ulje borovnice.
- (3) Dužnosnici suda nadaju se da će se tijekom dana nastaviti drugi sudski postupci, *uključivši* završne riječi u sudskom postupku protiv Mitra Vasiljevića...
- (4) Svi operacijski i zootehnički zahvati na životinjama, *izuzevši* nabrojene u članku 7. ovoga Zakona, provode se primjenom anestezije...
- (5) Stabilnost cijene ostvarena je *zahvaljujući* snažnom rastu uvoza.
- (6) Plovila koja obavljaju ribolov, *isključujući* plovila navedena u stavku (1) ovog članka, moraju imati oznake...
- (7) Rok otplate je do sedam godina, *uključujući* poček od dvije godine.²³

²⁰ Glagolskoga je porijekla u hrvatskome jeziku i prijedlog *glede* kod kojega je proces gramatikalizacije u potpunosti završen pa pripada skupini primarnih prijedloga i ovdje se neće uzimati u obzir.

²¹ Lj. Popović (1966: 212-13) nedvojbenu status prijedloga daje samo izrazima *zahvaljujući* i *izuzev* te napominje da bi se mogao navesti „još po koji glagolski prilog koji je u nekim upotrebama – sam ili u spoju sa pravim predlogom – pošao u pravcu gramatikalizacije“, navodeći primjere: *uključujući, idući od, počev od, počevši od, sudeći po*.

²² Svi primjeri navedeni u radu preuzeti su iz Hrvatskoga nacionalnog korpusa Filozofskoga fakulteta u Zagrebu (<http://hnk.ffzg.hr>).

²³ Silić i Pranjkić (2005: 243) kao primjer prijedložne uporabe toga glagolskog priloga navode rečenicu *Svi su dobili povišicu uključujući i umirovljenike*, no s obzirom na to da se izraz *uključujući* i u navedenoj rečenici može zamijeniti složenim veznikom *pa i* (*Svi su dobili povišicu, pa i umirovljenici*), i u tom slučaju postaje dio subjektinoga skupa, ovdje je prije riječ o vezničkoj, nego o prijedložnoj uporabi, a to opet potvrđuje daljnju gramatikalizaciju toga glagola.

(8)Pravne osobe koje su vlasnici, odnosno korisnici građevina, *polazeći od* vlastitih uvjeta i potreba, a sukladno propisima o zaštiti od požara, (...) dužne su osigurati provedbu mjera...

(9)Upozoravam i na otrežnjenje kod naših najbližih susjeda: *sudeći po* najnovijim anketama, većina Slovenaca protivi se ulasku Slovenije u NATO.

S obzirom na to da glagoli općenito gramatikalizacijom gube neka od svojih obilježja,²⁴ odnosno podliježu dekategorijskoj, pretpostavka je da i između prijedloga glagolskoga porijekla i pravih glagola moraju postojati neke razlike, i to ponajprije na semantičkoj razini. Isto tako, svi sekundarni prijedlozi glagolskoga porijekla imaju korelate među primarnim prijedlozima s kojima ostvaruju približno sinoniman odnos. O tome će više riječi biti u nastavku rada.

3.1.1. Jednostavni prijedlozi

Ovoj skupini prijedloga pripadaju glagolski prilozi koji, kada su upotrijebljeni prijedložno, uza se nemaju primarni prijedlog, a to su: *isključivši, uključivši, izuzev(ši), zahvaljujući, isključujući i uključujući* (usp. (1-6)). Iako takvi prijedlozi još uvijek zadržavaju neka glagolska obilježja, kao što su, primjerice, rekcija glagola koji im je u osnovi i morfološka identičnost s glagolskim prilozima, na temelju nekih njihovih zajedničkih obilježja pokazat će se da se oni ipak znatno razlikuju od pravih glagola i da su zahvaćeni procesom gramatikalizacije.

Glagoli u participnome obliku izražavaju glagolsku radnju koja prati radnju izraženu predikatnim glagolom i u rečenici imaju ulogu predikatnoga proširka koji, kao i predikat, može otvoriti mjesto subjektu i objektu i uvijek ga je moguće zamijeniti ličnim glagolskim oblikom, odnosno čini zavisnu rečenicu. Nasuprot tomu, kada su upotrijebljeni prijedložno, participi ne otvaraju mjesto subjektu i objektu i ne mogu se zamijeniti ličnim glagolskim oblikom, pa izraz koji sadrži takav prijedlog ne predstavlja više zavisnu rečenicu. Budući da prijedlozi ne otvaraju mjesto subjektu, njihova interpretacija ne ovisi o subjektu u glavnoj rečenici, što je vidljivo prihvatljivošću i aktivne i pasivne rečenice u (10):

(10) a. Destiliranom džinu smijemo dodavati sve arome, *isključivši* ulje borovnice.

²⁴ „...as they become grammaticalized, verbs may lose such verb-like attributes as the ability to show variation in tense, aspect, modality, and person-number marking.“ (Hopper i Closs Traugott 1993: 105)

- b. Destiliranom džinu smiju se dodavati sve arome, *isključivši* ulje borovnice.

U participnim je konstrukcijama pasivna rečenica neovjerena jer glavnu i zavisnu rečenicu povezuje isti subjekt²⁵ (agens) koji u pasivu postaje pacijens, a uz koji se onda veže i particip:

- (11) a. Ovih dana hladni šok pripremila im je Uprava Liburnija hotela, *isključivši* toplu vodu u čak šest opatijskih hotela u kojima je i danas 260 prognanika.
b. *Ovih dana hladni šok pripremljen im je od Uprave Liburnija hotela, *isključivši* toplu vodu u čak šest opatijskih hotela u kojima je i danas 260 prognanika.

Da se doista radi o razlici uvjetovanoj glagolskom odnosno prijedložnom funkcijom glagolskoga priloga, a ne refleksivnim odnosno perifrastičnim pasivom, potvrđuje se i ukoliko se glagolski prilog sadašnji ili prošli u glagolskoj funkciji upotrijebi u refleksivnopasivnim rečenicama. Naime, pasivna je rečenica i u tom slučaju neovjerena (usp. (12a i b)):

- (12) a. Pripremit će im hladan šok *isključujući* im (jer će im isključiti) toplu vodu.
b. *Pripremit će im se hladan šok *isključujući* im toplu vodu.

Isto tako, i pasivna rečenica s trpnim pridjevom može biti ovjerena ukoliko je riječ o prijedložnoj funkciji glagolskoga priloga:

- (13) Destiliranom su džinu od proizvođača dodane sve arome, *isključivši* ulje borovnice.

Sljedeća razlika između tih konstrukcija odnosi se na dimenziju vremena. Glagolski prilozima imaju primarno vremensku funkciju,²⁶ odnosno uloga im je iz-

²⁵ Postoje i slučajevi kada glavna i zavisna rečenica nemaju isti subjekt, kao što je, primjerice, u rečenici: *Probudivši se, sunce joj je obasjalo sobu*, no takvi su primjeri u hrvatskome jeziku rijetki i stilski obilježeni, a glagolski se prilog i u njima može zamijeniti ličnim glagolskim oblikom, a subjekt pretpostaviti iz glavne rečenice (*Kad se probudila, sunce joj je obasjalo sobu*). Usp. i Katičić (2002: 491).

²⁶ Sva ostala značenja koja glagolski prilozima mogu imati (primjerice, uzroka, posljedice, načina i sl.) nisu svojstvena njima samima, nego proizlaze iz užega ili širega konteksta u kojemu se nalaze. Usp. Piper i dr. (2005: 464).

ražavanje radnje koja se dogodila prije ili za vrijeme radnje izražene predikatom glavne rečenice (ovisno radi li se o prilogu prošlom ili sadašnjem). Za razliku od toga, prijedlozi ne mogu izražavati takve vremenske dimenzije. To je vidljivo u primjeru (14a) u kojem je glagolskim prilogom prošlim izražena radnja koja se dogodila prva i koja za posljedicu ima ostale radnje (u ovome slučaju povećanje plaća, pa time i izdataka). Nasuprot tomu, u primjeru (14b) izražen je samo jedan događaj pa glagolski prilog prošli ne samo da ne izražava radnju koja se dogodila prije glavne radnje, nego uopće ne izražava radnju i ima čisto prijedložnu funkciju.

- (14) a. ...da je povećao plaću djelatnicima, *uključivši* u nju svotu za topli obrok, te na taj način povećao izdatke...
- b. Dužnosnici suda nadaju se da će se tijekom dana nastaviti drugi sudski postupci, *uključivši* završne riječi u sudskom postupku protiv Mitra Vasiljevića...

S dimenzijom vremena usko je povezana i razlika u glagolskovidskome značenju koje ima važnu ulogu kada je glagol upotrijebljen u svome pravom značenju (u tom se slučaju promjenom vida mijenja značenje rečenice, usp. (15a i b)). No ta razlika postaje irelevantna kada je glagolski prilog upotrijebljen prijedložno, odnosno u tom slučaju promjena vida ne utječe na značenje rečenice,²⁷ što se vidi iz primjera (15c).

- (15) a. Albanci su uvjereni da ih makedonska vlada namjerava degradirati u građane drugog reda, *isključujući* ih s važnih pozicija u administraciji, gospodarstvu i snagama sigurnosti.
- b. *Albanci su uvjereni da ih makedonska vlada namjerava degradirati u građane drugog reda, *isključivši* ih s važnih pozicija u administraciji, gospodarstvu i snagama sigurnosti.
- c. Plovila koja obavljaju ribolov, *isključujući* / *isključivši* plovila navedena u stavku (1) ovog članka, moraju imati oznake...

Nadalje, jedna od razlika između participne i prijedložne uporabe tih glagola odnosi se na mogućnost odnosno nemogućnost njihova modificiranja prilozima, što pokazuju primjeri (16a i b):

²⁷ Iako je to ovdje oprimgjereno glagolskim prilozima koji se kao prijedlozi mogu upotrijebiti i u svršenome i u nesvršenome obliku (a takvi su *isključivši* / *isključujući* i *uključivši* / *uključujući*), opreku po vidu gube i glagoli koji se kao prijedlozi upotrebljavaju u samo jednom obliku jer je ona vezana uz leksičko značenje glagola, a ono je promijenjeno kod svih glagolskih priloga kada se upotrebljavaju prijedložno.

- (16) a. To je odbijeno, a onda je Vlada napravila novi kiks [namjerno] *izuzevši* iz povećanja plaća dio zaposlenih u obrazovanju.
 b. Svi operacijski i zootehnički zahvati na životinjama, [? namjerno] *izuzevši* nabrojene u članku 7. ovoga Zakona, provode se primjenom anestezijske...

Sljedeći pokazatelj gramatikaliziranosti glagolskih priloga odnosi se na rekciju, a očituje se u dvjema pojavama. Prva je od njih činjenica da participni oblici glagola mogu otvoriti mjesto i padežnim i prijedložnim objektima (usp. (17a i b.)), dok prijedlozi nastali od participa uopće nemaju sposobnost vezanja objekta. Oni samo zadržavaju rekciju glagola koji im je u osnovi, ali pritom gube sposobnost vezanja prijedložnih izraza koji pravim glagolima funkcioniraju kao objekti (usp. (17c i d):

- (17) a. Dok je Janica prolazila uz navijače, *zahvaljujući im*, iz aerodromske je zgrade izašao i otac Ante.
 b. Latinski je jezik, rekao je dr. Marević *zahvaljujući za nagradu*, naše komunikacijsko sredstvo sa svijetom od stoljeća sedmog.
 c. Stabilnost cijene ostvarena je *zahvaljujući* snažnom rastu uvoza.
 d. *Stabilnost cijene ostvarena je *zahvaljujući za snažan rast uvoza / na snažnom rastu uvoza*.

Druga pojava, kada je o rekciji riječ, odnosi se na promjenu glagolske rekcije kada je particip upotrijebljen prijedložno, a može se oprimjeriti prijedlogom *izuzevši*. On se, za razliku od ostalih prijedloga glagolskoga porijekla, odlikuje nešto većim stupnjem gramatikaliziranosti jer, uz akuzativ (18a), može imati i dopunu u genitivu (18b), padežu s kojim se slaže najveći broj prijedloga u hrvatskome jeziku. Osim toga, o njegovoj gramatikaliziranosti svjedoči i činjenica da je podlegao i fonološkoj redukciji pa se često upotrebljava i u obliku *izuzev* (18c), to tim više što se participni oblik glagola *izuzeti* u tom obliku danas smatra zastarjelim i u suvremenome se jeziku pojavljuje vrlo rijetko.

- (18) a. Najmanje 10% ukupno objavljenoga televizijskog programa, *izuzevši* informativne emisije, športske priredbe, igre i promidžbene poruke, HTV mora naručiti.
 b. Naime, iako neuigrana, Budućnost bi se lako obračunala sa svim našim klubovima *izuzevši* Cibone.
 c. ...jer ukoliko tako ne bude, komunalni i sve ostale vrste otpada, *izuzev* opasnog, neće se imati gdje odlagati.

Posljednji dokaz gramatikaliziranosti i prijedložne funkcije glagolskih priloga jest mogućnost njihove zamjene primarnim ili nekim drugim sekundarnim prijedlozima koji mogu (19a), ali i ne moraju (19b) korelirati s njihovim značenjem:

- (19) a. Destiliranom džinu smijemo dodavati sve arome, *isključivši / isključujući / izuzevši* ulje borovnice : *osim / s izuzetkom* ulja borovnice.
b. Stabilnost cijene ostvarena je *zahvaljujući / unatoč / usprkos* snažnom rastu uvoza : *zbog / bez* snažnog rasta uvoza.

S obzirom na to da nisu svi takvi prijedlozi zamjenjivi nekim drugim sekundarnim prijedlozima, a i oni koji jesu uglavnom s njima ostvaruju sinoniman odnos, ovdje će biti riječi samo o semantičkoj razlici između sekundarnih prijedloga i primarnih prijedloga s kojima koreliraju. Njihov je odnos prikazan u *Tablici 2*.

SEKUNDARNI P.	PRIMARNI P.
isključujući isključivši izuzevši	osim
uključujući uključivši	uz
zahvaljujući	zbog
sudeći po	po, prema
polazeći od	– (prema)

Tablica 2. Sekundarni prijedlozi glagolskoga porijekla i njihovi primarni korelati

Prijedlozi *isključujući*, *isključivši* i *izuzevši*, koji značenjski koreliraju s primarnim prijedlogom *osim*, u odnosu na njega imaju specifičnije značenje jer znače isključivo izuzimanje, dok prijedlog *osim* može značiti i pridruživanje i tada značenjski korelira s prijedlogom *uz*. To je vidljivo usporedbom mogućih parafraza primjera (1), (3) i (5) u kojima je umjesto sekundarnih prijedloga upotrijebljen prijedlog *osim*, i to u značenju pridruživanja.²⁸

- (20) a. Osim ulja borovnice, destiliranom se džinu smiju dodavati i sve arome.

²⁸ Značenje pridruživanja u tim je primjerima naglašeno i promijenjenim redoslijedom riječi u rečenicama.

- b. Osim plovila navedenih u stavku (1) ovog članka, i plovila koja obavljaju ribolov moraju imati oznake.
- c. Osim zahvata nabrojanih u članku 7. ovoga Zakona, i svi operacijski i zootehnički zahvati na životinjama provode se primjenom anestezije.

Osim što znači pridruživanje, a ne izuzimanje, uporaba prijedloga *osim* u ovim parafrazama ostavlja i mogućnost drukčije interpretacije, čak štoviše, može se reći i da ju implicira. Tako, recimo, ulje borovnice ne mora nužno biti jedna od aroma, plovila iz stavka (1) ne moraju pripadati plovilima koja obavljaju ribolov, a zahvati iz članka 7. ne moraju nužno biti operacijski i zootehnički. Takva je interpretacija nemoguća uporabom sekundarnih prijedloga *isključujući*, *isključivši* i *izuzevši* jer oni znače samo izuzimanje, a samim tim impliciraju i pripadanje nečemu, pa se u primjerima (1), (3) i (5) podrazumijeva da je ulje borovnice aroma, da plovila iz stavka (1) pripadaju skupini plovila kojima se obavlja ribolov te da zahvati iz članka 7. također pripadaju operacijskim i zootehničkim zahvatima.

Slično je i s prijedlozima *uključujući* i *uključivši* koji koreliraju s primarnim prijedlogom *uz* u odnosu na koji također imaju specifičnije značenje, što se vidi iz parafraziranih primjera (2) i (6):

- (21) a. Dužnosnici suda nadaju se da će se tijekom dana nastaviti drugi sudski postupci, *uz* završne riječi u sudskom postupku protiv Mitra Vasiljevića.
- b. Rok otplate je do sedam godina, *uz* poček od dvije godine.

U primjeru (21a) prijedlog *uz* ima značenje *pokraj*, *pored* pa implicira interpretaciju da završne riječi u postupku protiv Vasiljevića ne spadaju pod druge sudske postupke čijem se nastavljanju nadaju sudski dužnosnici. Tako se može, recimo, pretpostaviti situacija da postupak protiv Vasiljevića traje već danima i da su zbog njega zanemareni svi ostali sudski postupci, pa se uporabom prijedloga *uz* njegova važnost na neki način umanjuje, a naglasak se stavlja na druge postupke koji bi se napokon trebali nastaviti. Nasuprot tomu, prijedlog *uključivši* (usp. (2)), osim što podrazumijeva da slučaj Vasiljević pripada upravo postupcima čijem se nastavljanju dužnosnici nadaju, daje tom slučaju i određenu važnost i istaknutost u odnosu na te druge postupke.

Prijedlog *uz* u primjeru (21b) ima šire značenje od prijedloga *uključujući* jer može imati i značenje dodavanja i uključenosti, dok prijedlog *uključujući* znači samo uključenost. S obzirom na to da je prijedlogu *uz* svojstvenije značenje do-

davanja, ukupno trajanje roka otplate u (21b) moglo bi iznositi devet, a ne sedam godina. Takva je interpretacija u primjeru (6), u kojem je upotrijebljen prijedlog *uključujući*, nemoguća.

Prijedlog *zahvaljujući* ima uzročno značenje i korelira s primarnim prijedlogom *zbog*, ali se od njega razlikuje jer se upotrebljava isključivo kada je riječ o fenomenima koji imaju povoljno djelovanje (usp. i Pranjković 2001: 23). Tako se primjerom (21a) izražava čisti uzročno-posljedični odnos, a uporaba prijedloga *zahvaljujući* u primjeru (21b) implicira povoljno djelovanje uzroka na posljedicu, u ovome slučaju rasta uvoza na stabilnost cijene.

- (22) a. Stabilnost cijene ostvarena je *zbog* snažnog rasta uvoza.
- b. Stabilnost cijene ostvarena je *zahvaljujući* snažnom rastu uvoza.

Uz to, za razliku od prijedloga *zbog*, prijedlog *zahvaljujući* može se upotrijebiti i u ironičnome smislu, kao u sljedećem primjeru

- (23) ...*zahvaljujući* nespretnosti, vrlo izgledna prigoda otišla je u nepovrat.

u kojem se nespretnost ne može tumačiti kao uzrok s povoljnim posljedicama, nego upravo suprotno.²⁹ Kako se prijedlogom *zbog* izriče čisti uzrok, njime takvo značenje nije moguće ostvariti.

3.1.2. Složeni prijedlozi

Ovoj skupini pripadaju samo dva prijedloga, tvorena od glagolskoga priloga i primarnoga prijedloga: *polazeći od* i *sudeći po* (usp. (7) i (8)). Ti se prijedlozi od prijedloga prethodne skupine razlikuju po nešto manjem stupnju gramatikaliziranosti, što je vidljivo već i po tome što kao prijedlozi funkcioniraju samo kada uz sebe imaju primarne prijedloge odnosno bez njih nisu u stanju obavljati prijedložnu funkciju.

Osim toga, jedan od dokaza njihove slabije gramatikaliziranosti jest i njihova slaba sintagmatska povezanost, koja se očituje mogućnošću umetanja drugih riječi između participa i primarnoga prijedloga. To je dokaz nestabilnosti njihove unutarnje strukture:

²⁹ Zanimljivo bi bilo provjeriti i kako značenjska mreža glagola *zahvaljivati* utječe na kontekste u kojima se prijedlog pojavljuje u povoljnome odnosno nepovoljnome značenju, no taj se problem ostavlja za neko buduće istraživanje.

- (24) a. Tako su izračunali, *polazeći* [ponajprije / dakako] *od* podatka da se u Hrvatskoj godišnje proda 3.700 milijuna hektolitara piva...
 b. Za State Department je, *sudeći* [pak / bar] *po* njihovu priopćenju, od osobite važnosti da se što prije izmijeni hrvatski izborni zakon.

Uz to, nestabilnost strukture prijedloga *sudeći po* vidljiva je i po mogućnosti zamjene primarnoga prijedloga *po* prijedlogom *prema* bez veće značenjske razlike, može se čak reći da se konstrukcije s *po* i *prema* podjednako upotrebljavaju.³⁰

- (25) Osječki poslodavci, *sudeći po* / *sudeći prema* našoj jučerašnjoj mini anketi, uglavnom nisu razmišljali o eventualnim posljedicama predstojećeg Svjetskog nogometnog prvenstva...

Slabija gramatikaliziranost prijedloga *sudeći po* vidljiva je i po tome što se on još uvijek u većini slučajeva može zamijeniti zavisnom rečenicom:

- (26) Festival će, *sudeći po* / *ako je suditi po* prijavljenim radovima, (...) gledateljima ponuditi vrlo raznoliku reviju igranih, dokumentarnih i animiranih filmova...

Kada je riječ o zamjeni primarnim prijedlozima, *sudeći po* korelira s prijedlozima *po* i *prema*, s tim da je kod tih prijedloga značenje procjenjivanja nešto slabije izraženo jer oni mogu značiti i usklađenost odnosno podudaranje, pa onda koreliraju s prijedlozima kao što su *u skladu s* i *s obzirom na*. Za razliku od toga, u uporabi prijedloga *sudeći po* naglašenije je značenje prosuđivanja odnosno procjenjivanja (usp. (26) i (27)).

- (27) Osječki poslodavci, *po* / *prema* našoj jučerašnjoj mini anketi (*u skladu s* našom jučerašnjom anketom / *s obzirom na* našu jučerašnju anketu), uglavnom nisu razmišljali o eventualnim posljedicama predstojećeg Svjetskog nogometnog prvenstva...

Prijedlog *polazeći od* nema među primarnim prijedlozima korelat kojime bi uvijek bio zamjenjiv,³¹ ali moguće ga je zamijeniti sekundarnim prijedlozima *teme-*

³⁰ Razlog je podjednakoj uporabi prijedloga *po* i *prema* vjerojatno i činjenica da su ti prijedlozi i inače međusobno zamjenjivi kada se njima izriče kriterij (*po* izrazu lica : *prema* izrazu lica). Usp. Barić i dr. (1999: 188).

³¹ Eventualno bi se moglo govoriti o njegovoj zamjenjivosti primarnim prijedlogom *prema*, ali samo u pojedinim slučajevima. Takva je zamjena moguća primjerice u primjeru (6): *Pravne osobe koje su vlasnici, odnosno korisnici građevina, polazeći od vlastitih uvjeta i potreba :*

ljem / na temelju, jer se njime u većini slučajeva ostvaruje značenje kriterija (usp. (28a-c)).

- (28) a. Tu poticajnu akciju pokrenuli su *polazeći od / temeljem / na temelju* Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta koja obvezuje sve odrasle da čine najviše što mogu kako bi se svako dijete potpuno i skladno razvijalo te pripremlilo za život...
- b. Iznos jednokratne naknade može se, *polazeći od / temeljem / na temelju* članka 147. Zakona o vodama, odrediti u iznosu većem od iznosa iz članka 11. stavka 1. ove Uredbe.
- c. Te mjesečne iznose dohodaka može iskazati sam porezni obveznik ili će ih utvrditi Porezna uprava *polazeći od / temeljem / na temelju* pretpostavke da je prijavljeni dohodak realno ravnomjerno ostvarivan tijekom godine.

3.2. Prijedlozi imeničkoga porijekla

Prijedlozi imeničkoga porijekla najbrojnija su i najproduktivnija podskupina sekundarnih prijedloga u hrvatskome jeziku, a mogu se, kao i glagolski, podijeliti na jednostavne i složene. Jednostavni u osnovi imaju samo imenicu, a kod složenih osnovna imenica dolazi u spoju s jednim ili dvama primarnim prijedlozima. S obzirom na to, mogu se izdvojiti tri tipa imeničkih sekundarnih prijedloga u hrvatskome jeziku: (1) sama imenica_[P] (*početkom, prilikom, pomoću*), (2) primarni prijedlog + imenica_[P] (*na temelju, u interesu, s izuzetkom*) i (3) primarni prijedlog₁ + imenica_[P] + primarni prijedlog₂ (*u vezi s, u roku od, s obzirom na*).

Iako se imenice koje su u osnovi tih prijedloga formalno ne razlikuju od oblika pravih imenica odnosno običnih prijedložnih izraza, pretpostavka je da su i one, kao i glagoli, uz to što su semantičkim izbljeđivanjem izgubile sposobnost denotiranja izvanjezične stvarnosti, gramatikalizacijom izgubile i neka druga kategorijalna obilježja. To će se pokazati na primjerima u nastavku rada.

3.2.1. Jednostavni prijedlozi

Ovoj skupini prijedloga pripada prvi tip imeničkih sekundarnih prijedloga, a čine ga prijedlozi nastali popredloženjem oblika imenice. Prijedlozi toga tipa

prema vlastitim uvjetima i potrebama, a sukladno propisima o zaštiti od požara, (...) dužne su osigurati provedbu mjera...

brojni su u hrvatskome jeziku (Silić i Pranjković (2005: 243) navode njih 19), a riječ je isključivo o gramatikaliziranim instrumentalnim³² oblicima imenica koji kao dopunu zahtijevaju genitiv. Takvi su, primjerice, *početkom* tjedna, *krajem* godine, *pomoću* računala, *prilikom* posjeta i sl.³³

U procesu gramatikalizacije ti su izrazi, u većoj ili manjoj mjeri, izgubili vezu s leksičkim značenjem imenice od koje su nastali, ali i neka kategorijalna svojstva imenskih riječi, kao što su primjerice obilježje broja i fleksija. Tako se zbog gubitka kategorijalnoga obilježja broja, za razliku od pravih imenica, ti izrazi ne mogu upotrebljavati u množini (usp. **počecima* tjedna, **krajevima* godine, **prilikama* posjeta), a gubitak fleksije rezultirao je činjenicom da su se kao prijedlozi učvrstili samo u instrumentalnome obliku. Uz gubitak fleksije povezana je i nemogućnost uporabe tih izraza s prijedlogom *s* kada su upotrijebljeni prijedložno³⁴ (usp. (29a, b)):

- (29) a. Tim je riječima premijer završio, kako je rekao, priču *s* tužnim *početkom* i, prema nadanjima, *s* boljim završetkom.
b. [?]Takve su se glasine *s* *početkom* travnja proširile hrvatskom metropolom.

Gubitkom leksičkoga značenja ti su prijedlozi izgubili i mogućnost da ih određuje sročna ili nesročna riječ (usp. (30a, b)), a gubitak njihove samostalne uloge u rečenici vidi se i po tome što iza njih obavezno dolazi neka imenska riječ u

³² Na isti su način nastali i prijedlozi od akuzativnih oblika imenica (*čelo*, *dno*, *duž*, *kraj*, *mjesto*, *put*, *sred*, *vrh*), no oni se u ovome radu ne ubrajaju u skupinu sekundarnih prijedloga jer su svi već toliko gramatikalizirani da je bilo kakva dvojba o njihovoj gramatičkoj ili leksičkoj uporabi nemoguća, a neki se čak u tom obliku više i ne upotrebljavaju u leksičkome značenju (*duž*, *sred*). Uz to, taj način nastajanja prijedloga u suvremenome jeziku više nije produktivan.

³³ Iako ima gramatičara koji takve izraze ne smatraju prijedlozima, nego pravim imenicama s atributom u genitivu (usp. Babić i dr. 1991), općenito se može reći da prijedložni status takvih izraza, bar kada je o njihovu određenju u gramatikama riječ, ipak nije upitan (usp. Barić i dr. 1997, 1999; Raguž 1997; Silić i Pranjković 2005). No status takvih izraza nije jasno definiran uzme li se u obzir njihovo određenje u našim rječnicima. Tako je, primjerice, izraz *krajem* i u prvome (1991.) i u četvrtome (2004.) izdanju Anićeva Rječnika određen kao prijedlog, dok izrazi *početkom* i *sredinom* u prvome izdanju uopće nisu izdvojeni kao zasebne jedinice, a u četvrtome je izraz *sredinom* određen kao prijedlog s mjesnim (*idi sredinom ceste*) i vremenskim (*sredinom godine*) značenjem, a *početkom* kao prilog, iako se iza njega u zagradi navodi genitivna dopuna (*čega*). Slične se nedosljednosti uočavaju i u određenju ostalih takvih izraza, kao što su primjerice *prigodom*, *prilikom* i *putem*, a izrazi *temeljem* i *posredstvom* ni u jednom od spomenutih izdanja nisu navedeni kao samostalne leksičke jedinice.

³⁴ Iznimka je od toga jedino prijedlog *pomoću* koji se prijedložno može upotrijebiti i u obliku *s pomoću*, iako je taj oblik nešto rjeđi. Usp. bilj. 41.

genitivu³⁵ u odnosu na koju imaju prijedložni položaj (usp. 31a, b). To kod pravih imenica nije slučaj (usp (31c)).

- (30) a. Konzultacije će biti nastavljene *uobičajenim diplomatskim putem*...
b. 64 utakmice koje će biti odigrane u 33 dana ukupno će, uživo i [? uobičajenim] *putem* malih ekrana, gledati 37, 5 milijardi ljudi.
- (31)a. Dokmanović je *pomoću* aparata za brijanje izazvao kratki spoj isključivši tako struju u ćeliji da ga stražar koji prolazi hodnikom ne bi mogao vidjeti.
b. *Dokmanović je *pomoću* izazvao kratki spoj isključivši tako struju u ćeliji...
c. Osobito smo zahvalni na savjetodavnom radu gospara Vlaha Brangjoliće (...) čijom smo *pomoću* izradili kvalitetnije projekte...

Kada je riječ o zamjeni takvih prijedloga primarnim ili drugim sekundarnim prijedlozima, također se uočava neujednačenost u stupnju gramatikaliziranosti. Tako se neki (jače gramatikalizirani) prijedlozi mogu zamijeniti padežnim oblikom dopunske imenice.³⁶

- (32) a. Hypo banka izabrana je *temeljem javnog natječaja*, na koji su se prijavile vodeće hrvatske banke... > *javnim natječajem*
b. Dokaz su tim tvrdnjama mnogobrojni i dugogodišnji noćni izlasci radi mamljenja kukaca *pomoću jakog svjetla*... > *jakim svjetlom*
c. ...nalog se ostavlja na vidnome mjestu u poslovnoj prostoriji ili se istoga dana *putem pošte* dostavlja odgovornoj osobi... > *poštom*

No takva zamjena ipak nije moguća u svakome kontekstu, što potvrđuju sljedeći primjeri:

- (33) a. Zagrebačka policijska uprava zabranila je održavanje ovog skupa *temeljem* Zaključka o određivanju mjesta za javna okupljanja... / *Zaključkom* o određivanju mjesta za javna okupljanja
b. ...može se prijaviti podnošenjem popunjene prijavnice ovlaštenoj stručnoj organizaciji osobno (...) ili *putem autoškole* / **autoškolom*.

³⁵ Genitivna rekcija tih prijedloga vjerojatno se javlja kao posljedica stalne prisutnosti atributa u genitivu koji su im upotpunjavali značenje, a čija je prisutnost i dovela do gubitka sintaktičke samostalnosti takvih izraza.

³⁶ Kada je takva zamjena moguća, uporaba takvih prijedloga normativno se ne preporuča (usp. Barić i dr. 1999: 189), a oni su uglavnom svojstveni administrativnomu stilu.

Zamjenom prijedloga *temeljem*³⁷ padežnim oblikom dopunske imenice u primjeru (33a) rečenica ne postaje neovjerena, ali mijenja joj se značenje, odnosno *Zaključak* u tom slučaju postaje sredstvo zabrane, a ne kriterij po kojemu je skup zabranjen. U primjeru (33b) zamjenom prijedloga i padežnoga oblika dobiva se neovjerena konstrukcija jer se prijedložnim izrazom *putem autoškole* i metonimijom INSTITUCIJA ZA LJUDE izriče i agens kao posrednik, a on se u hrvatskome jeziku u pasivnim rečenicama ne može izricati instrumentalom.

Neki prijedlozi ne mogu se zamijeniti padežnim oblicima niti primarnim prijedlozima, što upućuje na njihovu manju gramatikaliziranost jer izražavaju odnose koji su u jeziku slabije ili nikako gramatikalizirani. To se uglavnom odnosi na prijedloge s vremenskim značenjem, kao što su *početkom*, *krajem*, *sredinom*, *polovicom*, koji u velikoj mjeri još zadržavaju vezu s leksičkim značenjem imenice od koje su nastali. Takvi su prijedlozi zamjenjivi drugim sekundarnim prijedlozima s kojima značenjski koreliraju, ukoliko oni postoje (usp. (34a-c)).³⁸

- (34) a. Svake godine *početkom* / *na početku* srpnja Đakovo otvara vrata poklonicima narodne umjetnosti.
 b. Provedba projekta krenut će najvjerojatnije *sredinom* / *polovicom* sljedeće godine.
 c. Tu su crkvu *krajem* / *na kraju* prošloga stoljeća oslikali poznati hrvatski umjetnici Celestin Medović i Oton Iveković.

Malen je broj prijedloga ovoga tipa koji imaju svoj značenjski korelat među primarnim prijedlozima, a oni koji ga imaju u odnosu na njega ostvaruju specifičnije značenje. To se vidi na sljedećem primjeru:

- (35) Tvrтка je *povodom* / *zbog* otvaranja novog pogona donirala crijep za krov dječjeg vrtića u Bedekovčini...

³⁷ Gramatički bi ispravan oblik te imenice u instrumentalu glasio *temeljom*, jer se zbog disimilacije u dvosložnim i trosložnim riječima *o* ne zamjenjuje s *e*, unatoč tomu što osnova imenice završava na palatal. No s obzirom na to da je nepoštivanje tog pravila jedna od češćih jezičnih pogrešaka, ta se imenica gramatikalizirala u nepravilnome obliku. To se ujedno može smatrati i dodatnom razlikom između instrumentalnoga oblika imenice i prijedloga.

³⁸ Za razliku od prijedloga nastalih popredloženjem instrumentalnih oblika imenice (*početkom*, *krajem*) koji imaju samo vremensko značenje, složeni sekundarni prijedlozi nastali od istih imenica (*na početku* / *na kraju*) mogu se upotrijebiti i u mjesnome značenju, usp. *na kraju hodnika* / **krajem hodnika*; *na početku ulice* / **početkom ulice*. Iznimka je jedino prijedlog *sredinom* koji može imati i mjesno i vremensko značenje (*sredinom ceste* / *sredinom godine*).

Prijedlogom *povodom* u navedenom se primjeru ne izražava čisti uzrok (kao što bi to bio slučaj da je upotrijebljen prijedlog *zbog*), nego uzrok kojim je potaknuta neka radnja, u ovome slučaju donacija crijepa.

3.2.2. Složeni prijedlozi

Ovoj skupini prijedloga pripadaju prijedlozi imeničkoga porijekla koji uz osnovnu imenicu imaju još jedan ili dva primarna prijedloga, pa s obzirom na to mogu biti dvočlani (*u korist, s izuzetkom*) ili tročlani (*u vezi s, u skladu s*).³⁹ Složeni imenički prijedlozi, kao ni složeni glagolski, ne mogu obavljati prijedložnu funkciju bez primarnih prijedloga, no unatoč tomu primarni prijedlozi u njima imaju čisto sintaktičku funkciju jer specifično značenje složenoga prijedloga kao cjeline leži uglavnom u imenici koja mu je u osnovi⁴⁰ (usp. Lehmann / Stolz 1992). Dokaz je tomu činjenica da se, kada imenica postane dovoljno gramatikalizirana odnosno kada se ustali u prijedložnoj uporabi, primarni prijedlozi ispuštaju⁴¹ ili srastaju s imenicom i zajedno se leksikaliziraju kao nova leksička jedinica, odnosno prelaze u skupinu primarnih prijedloga.⁴²

³⁹ Vanja Švačko (1993: 357) govoreći o prijedložnim izrazima kaže da bi bilo „točnije reći da su prijedložni izrazi u *znak_G*, u *prilog_{G/D}* jednostavni, a u *skladu sa_I*, u *suprotnosti sa_I* složeni“ jer smatra da se određenje dvočlanost, tročlanost odnosi na broj članova izraza, a ovdje bi se trebalo govoriti o broju oblika. Tako bi, prema njoj, prijedlozi tipa *u znak_G* imali strukturu *prijedložna fraza + padežna riječ*, a u *skladu sa_I* *prijedložna fraza + prijedložni izraz*. Iako je i takav pristup moguć, u ovome se radu ne polazi od njega jer u tom slučaju sekundarni prijedlozi (ili prijedložne fraze, kako ih naziva Švačko) obaju tipova imaju istu konstrukciju (primarni prijedlog + imenica_[P]), a razlikuju se samo po padežnoj odnosno prijedložnoj rekciji (usp. [[u korist] optuženih] / [[u skladu] s pravilima]). Stoga se, čak i da se takva podjela prihvati, nikako ne može govoriti o jednostavnim odnosno složenim sekundarnim prijedlozima, nego o jednostavnim odnosno složenim prijedložnim izrazima.

⁴⁰ Iznimka su prijedlozi *s obzirom na* i *bez obzira na*, kod kojih se razlika u značenju ostvaruje primarnim prijedlozima.

⁴¹ Time se može objasniti i zapažanje Ljiljane Šarić (1999) da se konstrukcija *s pomoću* u prijedložnoj funkciji javlja znatno rjeđe nego konstrukcija *pomoću*, a težnja gubitku primarnih prijedloga uočava se i kod nekih drugih prijedloga, kao što su primjerice *s obzirom na* i *u vezi s*, o čemu će više riječi biti kasnije.

⁴² To se primjerice dogodilo prijedlozima *umjesto, namjesto, nakraj, uime* (uz *u ime*) i sl. koji danas pripadaju skupini primarnih prijedloga, ali iz njihove se strukture jasno vidi da su nekada također bili prijedložni izrazi. Iako bi teoretski takvu sudbinu trebali doživjeti svi sekundarni prijedlozi toga tipa (usp. Lehmann i Stolz 1992), s obzirom na strukturu hrvatskih prijedloga, pretpostavka je da, recimo, prijedlog *na temelju* nikada neće imati oblik *natemelju* jer ni u jednome hrvatskom prijedlogu nisu zajedno srasli imenica s padežnim nastavkom i prijedlog, pa bi mogući oblici možda bili *natemelj + G* ili samo *temelj + G*, no vrijeme će pokazati u kojem će pravcu ići daljnja gramatikalizacija tog i sličnih prijedloga.

Složeni prijedlozi od slobodnih se sintagmi razlikuju po tome što imaju čvrstu unutarnju strukturu, odnosno ponašaju se kao jedna leksička jedinica. To se najbolje može vidjeti po visokom stupnju njihove sintagmatske povezanosti zbog koje je između primarnih prijedloga i imenice koji čine složeni prijedlog nemoguće umetati bilo kakav dodatni sadržaj. Isto tako, primarni se prijedlozi koji tvore složeni prijedlog ne mogu zamjenjivati drugim primarnim prijedlozima (usp. **na cilju*, **o povodu*, **prema vezi s*, **po skladu s*), a imenice gube obilježja broja (usp. **u ciljevima*, **u povodima*, **u vezama s*) i fleksije. Stoga se može reći da su te konstrukcije donekle frazeologizirane: s jedne strane jer je poredak njihovih sastavnica stalan i nepromjenjiv, a s druge strane jer im se značenje ne može izvesti iz značenja pojedinih sastavnica, nego one gramatikalizacijom gube svoje značenje i počinju djelovati kao jedna jedinica (usp. i Hoffman 2005).

a) Dvočlani prijedlozi (primarni prijedlog + imenica_[P])

Svi prijedlozi ovoga tipa u hrvatskome jeziku kao dopunu zahtijevaju genitiv, a s obzirom na primarni prijedlog od kojega su tvoreni i padež u kojemu se nalazi osnovna imenica, takvi prijedlozi mogu imati nekoliko konstrukcija. Najbrojnija je konstrukcija u + L kojoj, prema Siliću i Pranjkoviću (2005), pripada 15 prijedloga, među kojima su primjerice *u interesu*, *u okviru*, *u povodu*, *u slučaju*, *u tijeku*, *u vidu* i sl. Uz navedenu, mogu se izdvojiti još sljedeće konstrukcije: na + L (*na centru*, *na kraju*, *na osnovi*, *na temelju*), po + L (*po pitanju*, *po liniji*, *po dužini*, *po širini*), na + A (*na ime*, *na račun*), u + A (*u čast*, *u doba*, *u korist*, *u vrijeme*, *u prilog*⁴³), pod/za + A (*pod konac*, *za vrijeme*), s(a) + G (*sa stajališta / stanovišta*, *s gledišta*), s + I (*s ciljem*, *s izuzetkom*).

Osim što dolaze u različitim konstrukcijama, prijedlozi ove skupine međusobno se razlikuju i po stupnju gramatikaliziranosti: neki su u potpunosti izgubili svoja primarna leksička svojstva i poprimili apstraktna značenja, a neki još uvijek čuvaju vezu s leksičkim značenjem imenice pa imenica u genitivu kojoj prethode još uvijek djelomično ima ulogu njihove dopune.⁴⁴

⁴³ To je jedini prijedlog u ovoj skupini koji se slaže i s dativom. Švačko (1993: 357) dovodi u pitanje prijedložnu ulogu tog izraza kada dolazi iza riječi u dativu (*Ta tvrdnja ide meni u prilog*) te ostavlja otvorenom mogućnost da se u tom slučaju radi o običnom prijedložnom izrazu, a ne o pravome prijedlogu koji, poput prijedloga *unatoč*, *usprkos* i *radi*, može doći i iza padežne riječi. Pritom ga uspoređuje s prijedlogom *u korist* koji se od običnoga prijedložnog izraza razlikuje upravo po padežu koji upravlja (*Ta tvrdnja ide tebi u korist* = *u tvoju korist*).

⁴⁴ Takav je, primjerice, prijedlog *u doba* kojemu imenica u genitivu još uvijek služi kao dopuna (primjerice *u doba rata*), a to se vidi ponajprije po tome što mu može biti atribut: *u ratno doba* (usp. Popović 1966). Isto tako, prijedložna odnosno imenička uporaba takvih izraza može biti uvjetovana i svojstvima imenske skupine kojoj prethode. Šarić to pokazuje na primjeru prijedloga *pomoću / s pomoću / uz pomoć* koji u personalnim kontekstima funkcioniraju

Općenito, imenice koje gramatikalizacijom postaju prijedlozi gube svoje leksičko značenje i dobivaju novo, puno apstraktnije i općenitije. Dobar je primjer takve promjene značenja prijedlog *na ime* koji je potpuno izgubio vezu s leksičkim značenjem imenice *ime* u kojem je upotrijebljena u primjeru (36a) te se u primjeru (36b) upotrebljava preneseno, u značenju *na račun čega*.

- (36) a. ...na popisu glumaca naišao sam *na ime* Monica Bellucci i uzeo film, mada nisam pojma imao o čemu se radi.
b. Hoće li Češka na Jadranskome moru dobiti neki objekt *na ime* izravnjanja staroga duga?

Gubljenjem i poopćavanjem leksičkoga značenja imenica gubi i mogućnost determiniranja pridjevima ili zamjenicama, što se može vidjeti usporedbom primjera (37a) i (37b):

- (37) a. Vijugavim puteljcima, znojeći se od sunca koje nemilice prži, samo onaj koji je krenuo *s* [jasnim / tim] *ciljem*, doći će do Dragonjine špilje.
b. Festival je nastao *s* [? jasnim / *tim] *ciljem* revitalizacije pučkog kazališta na Hvaru kao jednog od najstarijih kazališta u Europi i na Mediteranu.

Isto tako, iz tih je primjera vidljivo i da gramatikalizirana imenica gubi mogućnost samostalne uporabe, odnosno obavezno mora imati dopunu (usp. **Festival je nastao s ciljem*), dok kod pravih imenica to nije slučaj (usp. (37a)).

Poopćavanje značenja i gubitak sposobnosti denotiranja izvanjezične stvarnosti vidljivi su i po tome što imenice upotrijebljene prijedložno ne mogu biti antecedenti zamjenicama. To se vidi usporedbom primjera (38a), u kojemu je imenica *slučaj* upotrijebljena u svome leksičkom značenju pa može imati ulogu antecedenta, i (38b), u kojemu je ista imenica u prijedložnoj funkciji, pa ustrojstva kojima bi ona trebala biti antecedent postaju neovjerena.

- (38) a. Naime, odvjetnik Slobodan Budak izjavio je kako primjećuje da je *u slučaju* Šakić [koji je ovih dana opet aktualan] stvorena jedna negativna atmosfera prema živućim svjedocima logora. [Taj slučaj stvorio je nove predrasude / *njime* su stvorene nove predrasude...]

kao rečenični dijelovi i ne može se govoriti o njihovu značenjskom izbljeđivanju, dok u nepersonalnim i neživim kontekstima imaju jasno prijedložni karakter (usp. Šarić 1999).

- b. Ali o tome, *u slučaju* potrebe [**koji se ne bi smio dogoditi*], trebaju odlučivati sudovi. [**Ako do tog slučaja / do njega ipak dođe...*]⁴⁵

Kao što je već rečeno, sekundarni prijedlozi ostvaruju specifičnija značenja u odnosu na svoje primarne korelate, a kakve se sve značenjske nijanse mogu ostvariti uporabom sekundarnih prijedloga, vidljivo je iz sljedećih primjera:

- (39) a. ...korporacija je 42 posto radova (...) povjerila hrvatskim poduzećima odabranim *na osnovi* uvida u njihove mogućnosti i dosadašnje reference.
 b. ...istaknuo je Predsjednik *u povodu* obilježavanja Dana oružanih snaga.
 c. Udruga je *u interesu* istine pozvala sve domaće i međunarodne čimbenike, koji su (...) subjektivno određeni spram tog sudskog slučaja, da sudu omoguće profesionalno i objektivno postupanje...

Svim sekundarnim prijedlozima u tim primjerima (*na osnovi*, *u povodu*, *u interesu*) zajedničko je temeljno značenje uzroka, no ujedno svaki od njih ostvaruje još jednu specifičnu značenjsku nijansu. U primjeru (39a) tako se uz uzrok ostvaruje i značenje kriterija, u (39b) značenje poticaja, a u (39c) značenje cilja odnosno namjere. To se potvrđuje i činjenicom da se zamjenom tih prijedloga prijedlogom *zbog* koji ima čisto uzročno značenje dobiva rezultat koji se može ocijeniti od vrlo do pomalo neobičnog, dok je njihova zamjena nekim drugim (primarnim ili sekundarnim) prijedlozima prihvatljivija. Tako se primjerice prijedlog *na osnovi* može zamijeniti istoznačnim prijedlozima *na temelju / temeljem*, prijedlog *u povodu* prijedlozima *povodom / prigodom / prilikom*, a prijedlog *u interesu* prijedlogom *radi* kojemu je svojstveno značenje namjere.

b) Tročlani prijedlozi (*primarni prijedlog₁ + imenica_[P] + primarni prijedlog₂*)

Za razliku od dvočlanih složenih prijedloga koji kao dopunu zahtijevaju isključivo genitiv, rekcija prijedloga ovoga tipa ovisi o rekciji primarnoga prijedloga koji dolazi iza osnovne imenice. Stoga se, uz genitiv, kao dopune takvih prijedloga javljaju i akuzativ, lokativ i instrumental. Kao i u prethodnoj skupini, i u ovoj se može izdvojiti nekoliko konstrukcija, od kojih su najzastupljenije *u + L + s(a)* (*u skladu s(a)*, *u suprotnosti s(a)*, *u suradnji s(a)*, *u usporedbi s(a)*, *u (s)vezi s(a)*) i *u + L + od* (*u razmaku od*, *u roku od*, *u trajanju od*, *u zavisnosti od*). Ostale konstrukcije zastupljene su samo jednim primjerom, i to s rekcijom u

⁴⁵ Prijedlog *u slučaju* specifičan je i po tome što, slično kao glagolski prijedlog *sudeći po*, zamjenjuje zavisnu rečenicu: *u slučaju potrebe > ako bude potrebno*. Usp. i Popović (1966).

akuzativu (*bez obzira na, s obzirom na, u odnosu na, u zamjenu za*), lokativu (*u odnosu prema, u ovisnosti o*) i instrumentalu (*na čelu s*).

Semantičke promjene nastale gramatikalizacijom jednako se uočavaju i u imenica koje su u osnovi prijedloga ovoga tipa. Tako i te imenice gubljenjem leksičkoga značenja također gube mogućnost determiniranja pridjevima ili zamjenicama, što se može vidjeti usporedbom primjera (40a) i (40b). U primjeru (40a) sintagma *u skladu s* upotrijebljena je u svome pravom leksičkom značenju te funkcionira kao dio imenskoga predikata (što se vidi i po tome što je zamjenjiva pridjevom *usklađen*) i može se determinirati pridjevima. Nasuprot tomu, u primjeru (40b) ista sintagma ima čisto gramatičku ulogu i zamjenjiva je primarnim prijedlogom *prema*:

- (40) a. Moj stil odijevanja odraz je moje osobnosti i *u skladu* je *s* mojom glazbom : i *u* potpunom je *skladu s* mojom glazbom.
b. Tko ne postupi *u* [? potpunom] *skladu s / prema* odredbama deviznog zakona, čini prekršaj za koji je propisana novčana kazna od najmanje 5.000 kuna.

Isto tako, razlika je između složenih prijedloga i slobodnih sintagmi i u tome što složeni prijedlozi nemaju samostalnu ulogu u rečenici, a redosljed sastavnica im je stalan i nepromjenjiv (usp. (41a,b)). Za slobodne sintagme to ne vrijedi, odnosno njihove se sastavnice mogu slobodno razmješati unutar rečenice (usp. (42)).

- (41) a. Zanimljivo je da se najmanji postotak anketiranih izjasnio za popuštanje *u vezi s* granicom u Piranskom zaljevu i nuklearkom Krško...
b. *Zanimljivo je da se najmanji postotak anketiranih izjasnio za popuštanje *s* granicom u Piranskom zaljevu i nuklearkom Krško *u* [uskoj] *vezi*...
(42) ...osuđen na tri godine zatvora zbog silovanja D. L., djevojke *s* kojom je inače bio *u* intimnoj *vezi*.

Ipak, prijedlog *u vezi s*, kada mu je dopuna pokazna zamjenica, može mijenjati redosljed sastavnica (usp. (43)), a Popović (1966) smatra da je u tom slučaju prijedložna funkcija takvih izraza⁴⁶ malo oslabljena:

- (43) Potvrdio nam je to (...) predsjednik Matice umirovljenika Osijek, koji je *s tim u vezi* jučer bio na sastanku u Zagrebu.

⁴⁶ Sličan mu je po tome i prijedlog *na čelu s*, koji također ima donekle nestabilnu strukturu: *Visoko izaslanstvo Zapovjedništva američke vojske za Europu s general bojnikom Michaelom McCartyem na čelu sastalo se sa zamjenikom ministra obrane...*

Kao ni imenice u prijedlozima prethodnoga tipa, ni imenice koje su u sastavu ovih prijedloga ne mogu biti antecedenti zamjenicama:

- (44) a. Ipak, Žužul je na novinarsko pitanje potvrdio da je *u* rodbinskoj *vezi s* jednim od suvlasnika Karin Univerzala... [Zbog *te* veze dovedena je u pitanje pravilnost...]
 b. S ministrom Šuškom radio sam zajedno na cijelom nizu pitanja *u vezi s* Bosnom. [**Ta* veza riješila je neke probleme...]

Daljnja gramatikalizacija takvih prijedloga vidljiva je i po ispuštanju primarnih prijedloga u slučajevima u kojima je imenica dovoljno gramatikalizirana da može sama vezati imensku skupinu. U većini se slučajeva ispušta prijedlog koji dolazi iza imenice (45a-d), ali moguće je i ispuštanje prvoga prijedloga (45e). Ono se također događa onda kada je imenica dovoljno gramatikalizirana pa primarni prijedlog prestaje imati sintaktičku ulogu.

- (45) a. Kako je rekao, presuda Županijskog suda od 25. svibnja 1995. *u vezi* optuženika Gorana Vušurovića (...), djelomično se stavlja izvan snage...
 b. Povlačenje bi trebalo biti završeno *u roku* godine dana...
 c. Osuđujem vas na jedinstvenu kaznu zatvora *u trajanju* pet godina, a vrijeme koje ste proveli u pritvoru uračunava vam se u kaznu zatvora.
 d. ...tvrde da je poznato osječkoj javnosti kako su navodno pojedini djelatnici ove agencije u Osijeku *u razmaku* godinu-dvije dana, uz malu državnu plaću, nakupovali za gotovinu nekoliko kuća...
 e. Interkongres je za Hrvatsku imao veliko značenje (...) *obzirom na* činjenicu da je veliki broj kulturnih spomenika stradao u agresiji na Hrvatsku.

Većina prijedloga ove skupine nema korelate među primarnim prijedlozima, a oni koji ih imaju često su pleonastični jer je značenje osnovne imenice sadržano u značenju jednoga od primarnih prijedloga:

- (46) a. Obveza je investitora *u roku od* 6 mjeseci podnijeti zahtjev za izdavanje lokacijske dozvole... > *u* 6 mjeseci
 b. ...Mariću nije suđen odlazak iz Cibaliije jer mu je već treći put *u razmaku od* 7-8 mjeseci u posljednji trenutak potencijalni angažman propao. > *u* 7-8 mjeseci
 c. Na zatvorsku kaznu *u trajanju od* deset godina osuđen je prvooptuženi Ahmed Zuhair Handala. > *od* deset godina

No ta djelomična pleonastičnost ponekad je u funkciji preciziranja prijedložnoga značenja, kao u primjeru (46a) u kojemu je sekundarnim prijedlogom *u roku od* naglašena krajnja točka vremenskoga razdoblja u kojem je potrebno nešto učiniti. Za razliku od toga, primarnim prijedlogom *u* ostvaruje se samo općenito značenje smještanja događaja u neke granice.

4. Zaključak

Sekundarnim se prijedlozima u ovome radu smatraju izrazi koji izvorno potječu iz neke druge funkcionalne kategorije, a u suvremenome se jeziku mogu upotrebljavati i kao gramatičke i kao leksičke jedinice. Takvi se prijedlozi dijele na glagolske, koji su nastali popredloženjem glagolskih priloga (*isključivši, zahvaljujući, sudeći po*), i imeničke, nastale popredloženjem instrumentalnih oblika imenica (*početkom, prilikom, pomoću, putem*) ili prijedložnih izraza (*na temelju, u povodu, u vezi s*). Temeljni je cilj ovoga rada bio ukazati na razlike između gramatičke i leksičke uporabe takvih izraza odnosno pokazati da su oni procesom gramatikalizacije izgubili neka svoja kategorijalna obilježja. Pritom se polazi od pretpostavke da te razlike moraju biti semantičke naravi, s obzirom na činjenicu da takvi izrazi još uvijek nisu dovoljno gramatikalizirani da se na njima primijete bilo kakve formalne promjene.

Usporedbom participa u prijedložnoj funkciji i pravih glagola u participnome obliku pokazalo se da participi u prijedložnoj funkciji, iako pokazuju morfosintaktičke sličnosti s običnim glagolima, ipak posjeduju neka zajednička obilježja kojima se od njih razlikuju, a koja su rezultat njihova semantičkoga izbljeđivanja kojim su izgubili sposobnost izražavanja glagolske radnje. Tako oni, za razliku od pravih glagola, nemaju više glagolska obilježja vremena i vida te gube sposobnost vezanja subjekta i objekta i mogućnost modificiranja prilozima. Slične se pojave uočavaju i kada je riječ o prijedlozima imeničkoga porijekla. Bez obzira na to radi li se o jednostavnim ili složenim prijedlozima, imenice koje su podlegle gramatikalizaciji semantičkim su izbljeđivanjem izgubile sposobnost denotiranja izvanjezične stvarnosti, što je također rezultiralo i gubitkom nekih kategorijalnih svojstava imenskih riječi: u prvome redu obilježja broja i fleksije, a onda i mogućnosti determiniranja drugim sročnim i nesročnim riječima. U odnosu na slobodne sintagme, složeni se imenički prijedlozi razlikuju i po tome što imaju ustaljen i nepromjenjiv redosljed sastavnica. No isto tako, na primjerima se vidjelo i da se sekundarni prijedlozi međusobno razlikuju po stupnju gramatikaliziranosti. Tako je primjerice prijedlog *izuzevši* nešto više gramatikaliziran od ostalih prijedloga glagolskoga porijekla jer je, uz gore navedene promjene, podlegao i fonološkoj redukciji, pa se javlja i u obliku *izuzev*, te uz akuzativnu, koju je naslijedio od glagola, može imati i genitivnu rekciju koja je svojstvena većini

prijedloga u hrvatskome jeziku. S druge strane, prijedlog *sudeći po* na manjem je stupnju gramatikaliziranosti jer ima nestabilnu unutarnju strukturu i još je uvijek u većini slučajeva zamjenjiv zavisnom rečenicom. Isto se događa i u skupini imeničkih prijedloga, u kojoj su neki prijedlozi nešto slabije gramatikalizirani jer još uvijek zadržavaju prilično čvrstu vezu s leksičkim značenjem imenice koja im je u osnovi, a to se ponajprije odnosi na vremenske prijedloge tipa *početkom, krajem, sredinom, u doba* i sl. koji označavaju slabije gramatikalizirane odnose u jeziku. Nasuprot tomu, neki su prijedlozi u potpunosti izgubili vezu s leksičkim značenjem imenice (*temeljem, na ime, u vezi s* i sl.) i dobili novo, relacijsko značenje.

Kada je riječ o semantičkoj razlici između sekundarnih prijedloga i njihovih primarnih korelata uočava se, uz činjenicu da nemaju svi sekundarni prijedlozi korelat među primarnim prijedlozima, i činjenica da oni prijedlozi koji ga imaju gotovo u pravilu imaju specifičnije značenje od njega. Ponekad se sekundarnim prijedlozima čak mogu izražavati i različite nijanse istoga značenja (usp. (39)).

Na kraju se može zaključiti da su prijedlozi u hrvatskome jeziku, nasuprot njihovu određenju u gramatikama, nehomogena i još uvijek relativno otvorena skupina riječi s različitim stupnjem gramatikaliziranosti. Ovaj je rad u cjelini ukazao na samo mali dio problematike koja se nameće kada su u pitanju gramatikalizacija i gramatikalizacijski procesi te bi, s obzirom na činjenicu da je ta tema u hrvatskome jeziku još uvijek nedovoljno istražena, trebao poslužiti kao polazište za daljnja i iscrpnija istraživanja sekundarnih prijedloga, ali i općenito gramatikalizacijskih procesa u hrvatskome jeziku.

Literatura

- Anić, Vladimir (1991). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Anić, Vladimir (2004). *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. (4. izd.). Zagreb: Novi Liber.
- Babić, Stjepan, Dalibor Brozović, Milan Moguš, Slavko Pavešić, Ivo Škarić, Stjepko Težak (1991). *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: HAZU – Globus.
- Barić, Eugenija, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika (1997). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Barić, Eugenija, Lana Hudeček, Nebojša Koharević, Mijo Lončarić, Marko Lukenda, Mile Mamić, Milan Mihaljević, Ljiljana Šarić, Vanja Švačko, Luka Vukojević, Vesna Zečević, Mateo Žagar (1999). *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Pergamena – Školske novine.

- Bybee, Joan (2003). Cognitive processes in grammaticalization. Tomasello, Michael, ed. *The New Psychology of Language: Cognitive and Functional Approaches to Language Structure. Vol. 2.* New Jersey: Lawrence Erlbaum, 145-168.
- Campbell, Lyle, Richard Janda (2001). Introduction: conceptions of grammaticalization and their problems. *Language Sciences* 23: 93-112.
- Diewald, Gabriele (1997). *Grammatikalisierung: Eine Einführung in Sein und Werden grammatischer Formen.* Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Evans, Vyvyan, Melanie Green (2006). *Cognitive Linguistics: An Introduction.* Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Haspelmath, Martin (1999). Why is grammaticalization irreversible? *Linguistics* 37.6: 1043-1068.
- Heine, Bernd, Tania Kuteva (2002). *World Lexicon of Grammaticalization.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoffmann, Sebastian (2005). *Grammaticalization and english complex prepositions: a corpus based study.* London – New York: Routledge.
- Hopper, Paul J. (1991). On Some Principles of Grammaticalization. Closs Traugott, Elizabeth, Bernd Heine, eds. *Approaches to grammaticalization. Vol. 1.* Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 17-35.
- Hopper, Paul J., Elizabeth Closs Traugott (1993). *Grammaticalization.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Katičić, Radoslav (2002). *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika.* (3. izd.). Zagreb: HAZU – Globus.
- Lehmann, Christian (1991). Grammaticalization and Related Changes in Contemporary German. Closs Traugott, Elizabeth, Bernd Heine, eds. *Approaches to grammaticalization. Vol. 2.* Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 493-535.
- Lehmann, Christian (2002a). New reflections on grammaticalization and lexicalization. Wischer, Ilse, Gabriele Diewald, eds. *New reflections on grammaticalization.* Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 1-18.
- Lehmann, Christian (2002b). *Thoughts on grammaticalization.* Erfurt: Seminar für Sprachwissenschaft der Universität.
- Lehmann, Christian (2004). Theory and method in grammaticalization. *Zeitschrift für Germanistische Linguistik* 32.2: 152-187.
- Lehmann, Christian, Christel Stolz (1992). *Bildung von Adpositionen im Deutschen.* Erfurt: Seminar für Sprachwissenschaft der Universität.
- Newmeyer, Frederick J. (2001). Deconstructing grammaticalization. *Language Sciences* 23: 187-229.
- Piper, Predrag, Ivana Antonić, Vladislava Ružić, Sreto Tanasić, Ljudmila Popović, Branko Tošović (2005). *Sintaksa savremenoga srpskog jezika: Prosta rečenica.* Beograd: SANU – Beogradska knjiga – Matica srpska.
- Popović, Ljubomir (1966). Predložki izrazi u savremenom srpskohrvatskom jeziku. *Naš jezik*, 15.3-4: 195-220.
- Pranjković, Ivo (1982). Klasifikacija riječi na vrste riječi i razine gramatičke analize. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 17: 23-30.

- Pranjковиć, Ivo (2001). *Druga hrvatska skladnja: Sintaktičke rasprave*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Raguž, Dragutin (1997). *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Silić, Josip, Ivo Pranjковиć (2005). *Gramatika hrvatskoga jezika: Za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Šarić, Ljiljana (1999). Gramatikalizacija i sekundarni prijedlozi (pomoću, s pomoću, uz pomoć). *Riječ* 5.1: 81-95.
- Švačko, Vanja (1993). Funkcija i status prijedložnih izraza. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 19: 353-361.
- Težak, Stjepko, Stjepan Babić (2005). *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Vukojević, Luka, Lana Hudeček (2007). Podrijetlo, ustrojstvo, funkcija i normativni status složenih veznika i vezničkih skupina. Kuna, Branko, ur. *Sintaktičke kategorije: zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem Hrvatski sintaktički dani, Osijek, 11. i 12. svibnja 2006*. Osijek – Zagreb: Filozofski fakultet – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 283-334.

Adresa autora:

Filozofski fakultet
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
L. Jägera 9
31000 Osijek

GRAMMATICALIZATION AND SECONDARY PREPOSITIONS DERIVED FROM VERBS AND NOUNS

Unlike the traditional conception of prepositions as closed word class with a limited number of members, prepositions in this paper are conceived as an open, inhomogeneous group of words (including both lexemes and syntagms) consisting of elements with a different degree of grammaticalization. The term *secondary prepositions* covers those expressions which originate from other word classes, but which are used in contemporary Croatian in the same form both as lexical and grammatical units. Consequently, such prepositions are divided into deverbals (*zahvaljujući, isključivši, sudeći po*) and denominals (*početkom, na temelju, u vezi s*). In accordance with the assumptions of grammaticalization theory, the author emphasizes the difference between lexical and grammatical uses of such expressions and shows that these prepositions have lost some of their former categorial features, which is primarily caused by semantic changes, that is by the bleaching of their lexical meanings.

Key words: grammaticalization; secondary prepositions; complex prepositions; deverbals; prepositions; denominal prepositions; desemantization.